

“Sürdürülebilir gelecek” için bir anahtar: Farmakoekonomi

Prof. Dr. Kerem Alkin

28 Haziran 1965'de İstanbul'da doğdu. Işık İlkokulu, Saint Michel Fransız Lisesi ve İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden mezun oldu (1987). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans, İktisat Politikası Ana Bilim Dalı'nda doktora eğitimlerini tamamladı. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde doçent, İstanbul Ticaret Üniversitesi bünyesinde de profesör oldu. 2014-2015 arasında 1 yıl süreyle Nişantaşı Üniversitesi Rektörlüğü görevini üstlendi. Mart 2015'ten beri Medipol Üniversitesi İşletme ve Yönetim Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Çalışma alanları iktisat politikaları, bölge ve kalkınma iktisadi, uluslararası ekonomik ilişkiler ve kuruluşlar, para-banka, uluslararası ticaret ve küreselleşme, Türk ve dünya ekonomi tarihi, bankacılık tarihi, bölgesel ve küresel rekabettir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, yaklaşık 45 yıl süren Soğuk Savaş dönemi, iki kutuplu bir dünya jeopolitiğinde, dünya vatandaşlarını ilgilendiren birçok meselenin adeta “derin dondurucu”ya konmasına sebep olmuştu. Berlin Duvarı yıkılıp Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra “küreselleşme” denen olgunun önündeki set de yıkıldı ve dünya ekonomisinde hızlı bir dönüşümün başladığına şahit olduk. Küreselleşme kavramı günlük hayatımıza, “dünya ekonomisinde mal, hizmet, insan kaynağı, teknoloji ve bilginin ülkeler arasında serbestçe dolaşımı” anlamına gelen bir tanımla yerleşti. Bu kavram doğrultusunda, Soğuk Savaş sonrası 25 yıllık dönem, dünya ekonomisini 27 trilyon dolar düzeyindeki bir ekonomiden, bugün 77 trilyon dolar düzeyindeki bir büyüklüğe getirmiş durumda. Ancak dünya nüfusu artış oranı ile kişi başına düşen milli gelir, yaşam standardı artış oranı arasında kapanan fark, 1990'lı yıllardan günümüze, ülkeler arasındaki gelir dağılımı sorununu belirli ölçüde çözenin aksine derinleştirdi. Küresel yoksullukla mücadelede elde edilebilen sonuçların yetersizliği, 21. yüzyılın hemen başında, küresel göç rakamlarını ve mülteci kamplarındaki sorunları daha ciddi boyutlara taşımış durumda. Bu gelişme, salgın hastalıklarla mücadelede ciddi mesafe almış olan kimi ülkelerde, milyonlar düzeyindeki göçmenlerle birlikte, neredeyse unutulmuş salgın hastalıkların yeniden hareketlenmesine, vaka sayılarında ciddi artışlara sebebiyet verdi.

“Modern” Yaşam Tarzı ve Kronik Rahatsızlıklar

Bu noktada, gelir dağılımı açısından önemli ölçüde mesafe kat etmeyi başarmış olan ekonomilerde ise halkın yaşamında, bireysel araba sahibi olma oranlarının yükselmesi, toplu taşıma kullanımının kısmen azalması, zamana karşı yarışılan yeni bir hayat tarzı ve akıllı cihazların sebep olduğu daha kolay yaşam koşulları ile birey başına ortalama kilo değerlerinin yükseldiğine, düzenli beslenme alışkanlıklarının ve yenilen gıdaların muhteviyatının değiştiğine ve bir noktada bozulduğuna; “modern” hayat tarzı olarak ifade edilen bu yeni hayat tarzının obezite ve şeker hastalığı gibi kronik rahatsızlığı olan insan sayısını ciddi rakamlara taşıdığına şahit olduk.

Bu gelişmelerin bir başka toplumsal etkisi olarak, ortalama ömür de uzarken, sosyal güvenlik sisteminden yararlanan nüfus oranlarında ciddi sıçramalar gerçekleşti ve kamunun, Anayasa'nın getirdiği yükümlülükler doğrultusunda, sağlık hizmetleri boyutunda, hizmet verdiği nüfus büyüklüğü, sağlık hizmetlerine yönelik taleplerin muhteviyatı ve ülkenin kamu ve özel sektör tarafından gerçekleştirilen sağlık harcamalarının boyutu, ülke ekonomisinin sürdürülebilirliğini tehdit eder bir noktaya geldi. Bu tablo, ülkenin sağlık harcamalarının sürdürülebilirliği ve bunun doğal sonucu olarak ülke ekonomisinin sürdürülebilirliği açısından, bir yandan “sağlık okur-yazarlığı” kavramını,

diğer yandan da “farmakoekonomi” kavramlarını öncelikli çalışma alanları haline getirmiş durumdadır.

Sağlık Harcamalarının Sürdürülebilirliği

“Sağlık okur-yazarlığı” kavramı, özünde bir ülkenin farklı eğitim ve gelir düzeyindeki vatandaşları arasında, sağlıklı yaşam, kronik hastalıklarla etkin mücadele ve ilaç kullanımı ile hastalıklara yönelik tedavi süreçleriyle ilgili bilinçlendirmeyi kuvvetlendirmesi suretiyle, ülkenin kamu ve özel sektör sağlık harcamalarının karşılanabilir, yürütülebilir, sürdürülebilir kılınmasını sağlamaktır. Son 15-20 yıl içerisinde, bu alanın yeterince güçlendirilmemesi nedeniyle artan kronik hastalıklar ve sağlık harcamalarındaki sıçrama; devlet bütçesine getirdiği yükün katlanması ile derin bir makroekonomik soruna dönüşünce, bu konudaki çalışmalar, projeler ve strateji oluşturma süreçleri de yoğunlaştı.

Farmakoekonomi alanı da, hayli yeni ve önemli bir araştırma ve teknik çalışma alanı olarak bilim hayatımıza girmiş durumdadır. Farmakoekonomi tanım olarak, “ilaç tedavisinin genel maliyet ve yararları üzerine odaklanan, bu konuda kritik önemde bir veri ve değerlendirme seti, kaynak oluşturan; gerçekleştirdiği analizlerle ilgili veri setini kullanılabilir kılan bir bilimsel çalışma alanı”dır. Dünyanın ekonomik açıdan gelişmiş

ülkelerinde, farmakoekonomi, yükseköğretim kurumlarının farklı programlarında bir eğitim ve araştırma alanı olarak yer almasına rağmen, Türkiye’de henüz bu alanla ilgili hayli kısıtlı bir veri seti mevcuttur. Farmakoekonomi alanındaki çalışmalar; küresel ekonomik sistemin sürdürülebilirliği, kaynakların etkin kullanımı ve insanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi adına uluslararası düzeyde bir işbirliğini de gerekli kılar bir noktaya ulaşmıştır.

Farmakoekonomi, bu yönüyle bilhassa ilaç tedavisinin etkinliği, tedavinin maliyeti ve tedavinin maliyetine göre hastalığın tedavisine yönelik elde edilen bulgu ve sonuçlara bütünüyle odaklanmış yeni bir bilimsel çalışma alanı olup, bir boyutuyla sağlık ekonomisinin vazgeçilmez bir parçası olma özelliği de taşımaktadır. Bu yönüyle farmakoekonomi, işletme ve ekonomi alanının mikro boyutlarına yönelik detaylı analiz yöntemlerini kullanmayı da gerektirmektedir. İlaçların tedavi etkinliği ile maliyet arasındaki ilişkinin analizi, mikro ölçekte maliyet-yarar ilişkisi ve bilhassa ilaç ve tedavi maliyetlerinin minimizasyonu adına, farmakoekonomi, hayli etkili sonuçlar ortaya koyan bir alan olarak giderek güç kazanmaktadır.

ABD’nin önde gelen yükseköğretim kurumlarından Duke Üniversitesi’nin önderliğinde 2012 yılında Washington’da düzenlenen obezite konulu konferansın ulusal ve uluslararası bilim çevreleriyle ve kamuoyu ile paylaşılan bir araştırmanın bulguları, 2030 yılına kadar ABD toplumunun yüzde 42,2’sinin obezite riski ile karşı karşıya olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, 2030’a kadar 32 milyon kişinin daha obez olması anlamına gelmektedir. Ciddi obezite sorunu yaşayabilecek kişilerin yüzde 5’ten yüzde 11’e yükselmesi, ABD’nin kamu ve özel sektör alanında obezite ile bağlantılı sağlık harcamalarının yıllık 550 milyar dolara çıkacağı anlamına gelmektedir. Bu rakam, Türkiye ekonomisinin aynı tarihte beklenen ekonomik büyüklüğünün yaklaşık yüzde 25’ine, bugünkü Türkiye ekonomisinin ise yüzde 60’ına karşılık gelen bir ekonomik büyüklüktür.

Ulusal Sağlık İstatistikleri Merkezi’nden Dr. Cynthia Ogden, ABD’de 2010 yılında yetişkinlerin yüzde 36’sının (17 milyon kişi), 19 yaşın altındaki çocukların da yüzde 17’sinin (12,5 milyon çocuk) obez olduğunu belirtti. Merkez, 2008’de obezite ile ilgili sağlık harcamalarının yıllık tutarının 147 milyar dolar olduğunu duyurmuştur. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’nün (OECD) 2015 yılında yayımladığı rapor ise, genç nesilde giderek artan aşırı şişmanlık ve diyabet sorununun ölüm oranlarını artırdığı uyarısında bulunmaktadır. Raporla son dönemde tıp dünyasındaki ilaç

ve tedavi yöntemleriyle kalp ve damar hastalıklarında ölenlerin sayısında önemli ölçüde düşüş yaşanmasına rağmen, yine de üye ülkelerde ölüm oranlarında kalp ve damar hastalıklarının ilk sırayı teşkil ettiği bildirilmektedir.

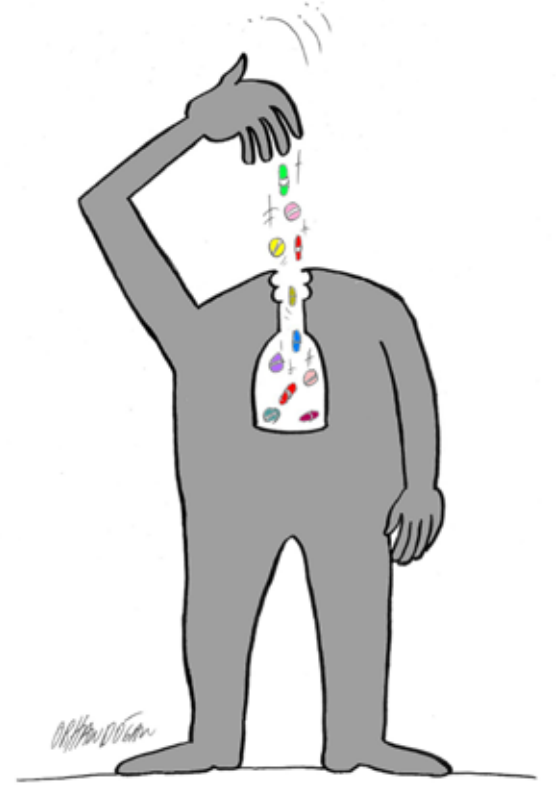
Aşırı şişmanlık (obezite) ve diyabet sorununun giderek artmasına özellikle işaret edilen raporda, OECD ülkelerinde 20-70 yaş grubu arasında 85 milyon kişinin diyabet hastası olduğu hatırlatılmaktadır. Raporla, bu rakamın 2030’a kadar 108 milyona çıkacağı uyarısı yapılırken, yine üye ülkelerde diyabet hastası teşhisi konmamış hastaların da oranının oldukça fazla olduğu uyarısı yapılmıştır. Bu noktada, sağlık okur-yazarlığı ve farmakoekonomi alanlarında çalışmalarını daha da yoğunlaştırması gereken Türkiye’de, sadece bir yılda diyabet hastaları için harcanan tedavi masraflarının toplamı 13 milyar liraya ulaşmaktadır.

Bu durum, Türkiye’nin, kronik hastalıklara yönelik sağlık harcamalarını daha etkin yönetilmesi adına, tedavi süreci ve ilaçların etkinliğinin artırılmasına yönelik araştırmalara daha fazla ağırlık vermesinin, kronik hasta sayısının kontrollü bir düzeyde tutulabilmesi adına, önleyici tedbirleri ve takip süreçlerini güçlendirmesinin önemine işaret etmektedir. Özellikle, kronik hastalıkların tedavisine yönelik sağlık harcamalarının minimizasyonu adına, makineler arası iletişim (M2M) imkânlarının güçlendirilmesi, akıllı cihazlar ile kronik hastaların tedavi ve ilaç kullanımını süreçlerinin yakından takibi, hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ekonomilerde, toplam sağlık harcamalarının sürdürülebilir kılınması adına hayati bir önem arz etmektedir.

OECD Raporu, üye ülkelerde sağlıklı yaşam tarzı kampanyalarının daha etkin hale getirilmesini, tuz tüketiminin azaltılmasını ve obezite ile mücadelede daha fazla ağırlık verilmesini önermektedir. Son yıllarda, sigaranın sağlığa zararı konusundaki kampanyaların yararına dikkat çekilen raporda, 1997 ve 2009 yılları arasında her gün sigara içenlerin oranının üye ülkelerde yüzde 7 oranında düştüğü vurgulanmaktadır. Temel sağlık hizmetlerinin toplumun her kesiminin hizmetine açık olması gerektiği vurgulanan raporda, sağlık hizmetlerinin hesap verilebilirliğinin ve şeffaflığının güçlendirmesi konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmesinin önemine işaret etmektedir.

Farmakoekonomi, Üniversite-Sanayi İşbirliğini Gerektirmekte

1970’li yıllarda önde gelen ekonomilerde çalışmalarını başlatılmış olan farmakoekonomi alanına yönelik politikalar, özellikle

Karikatür: Dr. Orhan Doğan

ABD’de gerçekleştirilen ilk çalışmalardan sonra, Avrupa ülkelerinin bir bölümünde ve Avustralya ile Kanada’da üzerinde yoğun bir biçimde durulan bir kavram olarak gözlenmektedir. Farmakoekonomi, bilimsel çalışma alanı olarak, yükseköğretim ve araştırma kurumları, kamu ve özel sektör alanındaki sağlık kurumları, ilaç endüstrisi ile hane halkının sağlık ve tedavi masraflarına yönelik risklerinin yönetiminde rol alan sigorta kuruluşları arasında etkin bir işbirliğini de gerekli kılmaktadır. Farmakoekonomi alanında yapılan bilimsel çalışmalardan elde edilen bulguların, etkin ve sürdürülebilir sağlık politikalarının oluşturulmasına ve sağlık hizmetlerinin etkinliğinin artırılmasına katkıda bulunabilmesi adına; Sağlık Bakanlığı, üniversiteler ve ilaç endüstrisinin koordineli işbirliği büyük bir önem arz etmektedir. Türkiye’nin son dönemde kamu otoritesi nezdinde oluşturduğu araştırma enstitülerine benzer bir şekilde, farmakoekonomi alanında kamu bürokrasisi, akademisyenler ve özel sektör temsilcilerinin birlikte görev üstlenecekleri çalışma gruplarının oluşturulması, bir metot olarak önerilebilir.

Böyle bir araştırma, enstitüsünün elde edeceği çalışma bulguları, hasta bakımıyla ilgili süreçleri ve kararları oluşturan tüm yetkili kurumların kullanımına sunulacak, daha etkin, maliyet-yarar dengesinin daha fazla gözetilebildiği sağlık hizmet süreçlerinin oluşturulması, hastaların yaşam kalitesinin artırılması ve ekonominin temel varlık gereçesi olarak, ekonomideki kısıtlı kaynak etkin kullanımını sağlamak adına anlamlıdır. Böylece, Türkiye “sağlık ekonomisi” alanında daha bilinçli bir yapının oluşturulmasını da sağlamış olacaktır.